

Kacper Golonka

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej, Kraków, Polska ■ University of the National Education Commission,
Krakow, Poland

Rozwój działalności gospodarczej w układzie krakowskiego Rynku Głównego w okresie międzywojennym

The development of economic activity in the area of Krakow's main square in the interwar period

Streszczenie: Artykuł stanowi analizę rozwoju działalności gospodarczej na Rynku Głównym w Krakowie w okresie międzywojennym, uwzględniającą szeroki kontekst społeczny i ekonomiczny. Szczególną uwagę poświęcono strukturze funkcjonalnej rynku, obejmującej sektor handlowo-usługowy, gastronomię oraz instytucje finansowe, które w tym okresie odegrały kluczową rolę w kształtowaniu przestrzeni gospodarczej i społecznej miasta. Omówiono czynniki determinujące zmiany w rozmieszczeniu działalności gospodarczej, takie jak procesy urbanizacyjne, modernizacja infrastruktury czy wzrost liczby ludności. Szczegółowej analizie poddano dynamikę rozwoju gospodarczego Rynku Głównego w latach międzywojennych oraz jego wpływ na długofalowe procesy kształtowania struktury przestrzennej tego obszaru. Ukazano, w jaki sposób zmiany te przyczyniły się do utrwalenia określonych form działalności, a jednocześnie wymusiły adaptację historycznej przestrzeni do nowych realiów ekonomicznych i społecznych. Wnioski wynikające z analizy tematu potwierdzają, że transformacje dokonujące się w omawianym okresie miały istotny wpływ na współczesny obraz działalności gospodarczej w tej przestrzeni, a okres międzywojenny należy uznać za jeden z kluczowych etapów jej ewolucji, którego skutki są widoczne w XXI w.

Abstract: The article is an analysis of the development of economic activity in Krakow's Main Square during the interwar period, taking into account the broad social and economic context. Special attention is paid to the functional structure of the square, including the commercial and service sectors, along with the catering and financial institutions which played a key role in shaping this economic and social area of the city during the period. The factors determining changes in the distribution of economic activities, such as urbanization, infrastructure modernization and population growth, are discussed. The dynamics of its economic development in the interwar years and its impact on the long-term processes of shaping the spatial structure of the area are analyzed in detail. It is also shown how these changes contributed to the consolidation of certain forms of activity, and at the same time forced the adaptation of the historical space to new economic and social realities. Conclusions arising from the analysis confirm that the transformations taking place had a significant impact on the contemporary picture of economic activity,

and the interwar period should be considered one of the key stages in its evolution, the effects of which are visible in the 21st century.

Słowa kluczowe: działalność gospodarcza; handel; Kraków; Rynek Główny

Keywords: commercial activity; economic activity; Krakow; Main Square

Otrzymano: 17 marca 2025

Received: 17 March 2025

Zaakceptowano: 1 kwietnia 2025

Accepted: 1 April 2025

Sugerowana cytacja/Suggested citation:

Golonka, K., (2025). Rozwój działalności gospodarczej w układzie krakowskiego Rynku Głównego w okresie międzywojennym. *Przedsiębiorczość – Edukacja* [Entrepreneurship – Education], 21(1), 279–292. <https://doi.org/10.24917/20833296.211.19>

Wstęp

W procesie lokacji miasta szczególnie istotne było zarysowanie jego elementów przestrzennych. Wśród nich podstawową rolę odgrywało wyznaczenie obszaru rynku i rozkładu związanych z nim ulic. W procesie przemian gospodarczych, społecznych, demograficznych i kulturowych w strukturze miasta rozwijały się ich różnorodne funkcje, wśród których podstawowe znaczenie miały zazwyczaj funkcje: mieszkalne, handlowe, produkcyjne czy kulturowe.

Powyższe założenia są punktem wyjścia do analizy kształtowania się funkcji elementów strukturalnych krakowskiego Rynku Głównego w okresie międzywojennym. Będziemy zmierzać do określenia prawidłowości w zakresie procesu wzrostu społeczno-gospodarczego, kulturowego i demograficznego oraz uwarunkowań politycznych, które wpływały na zmiany funkcjonalne obiektów zlokalizowanych na obszarze rynku i w jego otoczeniu.

Aby dobrze zrozumieć współczesną strukturę gospodarczą Rynku Głównego w Krakowie, należy zwrócić uwagę na proces jej kształtowania na przestrzeni czasu. Zmiany, które zaszły tam w epoce międzywojennej, stanowią istotną część owego procesu i w dużej mierze wpłynęły na sytuację ekonomiczną tej centralnej części miasta w latach późniejszych. Gospodarczy obraz krakowskiego rynku pierwszych dekad XXI wieku jest wynikiem złożonych, trwających od wieków przemian, z których wiele nastąpiło w latach 1918–1939.

Zakładamy, że postępujący proces rozwoju tego obszaru miasta podlegał zmianom społecznym, gospodarczym i kulturowym, a w konsekwencji w określonym stopniu wpływał na rozwój i różnicowanie funkcji w nawiązaniu do zmieniających się uwarunkowań politycznych, demograficznych oraz rosnących potrzeb mieszkańców miasta i okolicznych wsi. W rozwoju historycznym Kraków w strukturze regionalnej Małopolski spełniał bowiem ważne funkcje polityczne i gospodarcze, w tym handlowe, które wpływały na rosnący potencjał miasta, a także analizowanego obszaru położonego wokół rynku.

Znaczący wpływ na procesy rozwoju Małopolski i Krakowa wywarł okres zaborów. Wpłynął on na zmiany układu przestrzennego miasta. Na poziomie jego rozwoju duże piętno odcisnęli przedstawiciele władzy monarchii habsburskiej. W konsekwencji Kraków, który był ważnym centrum regionalnym, w wieku XIX stopniowo tracił swoje znaczenie polityczne i gospodarcze na rzecz innych ośrodków znajdujących się pod władzą Wiednia.

Wpłynęło to na osłabienie tempa rozwoju miasta i pogorszenie jego sytuacji ekonomicznej. Wiązało się to z włączeniem Krakowa do austriackiego obszaru celnego oraz z konfliktami zbrojnymi, które skutkowały określonymi zniszczeniami budynków mieszkalnych i gmachów użyteczności publicznej oraz infrastruktury miejskiej. Po zakończeniu I wojny światowej Kraków znalazł się w granicach niepodległego państwa polskiego. Miasto, w tym także jego rynek wraz z obrzeżami, miało korzystniejsze warunki rozwoju. W wyniku wzrostu terytorialnego Krakowa poprzez przyłączenie do niego okolicznych miejscowości (m.in. Podgórze, Dębnik) nastąpiła pewna decentralizacja działalności gospodarczej. Towarzyszył temu dynamiczny wzrost liczby ludności z ponad 20 tys. w 1791 do 180 tys. w 1921 i 250 tys. w 1938 r.

W okresie Drugiej Rzeczypospolitej, podobnie jak w wiekach poprzednich, krakowski rynek stanowił historyczne i tradycyjne centrum miasta. Tę centralną część Krakowa można podzielić na dwa obszary.

Pierwszy z nich to blok śródrynkowy, który jest miejscem najbardziej reprezentacyjnym i powszechnie znanym, swoistym symbolem miasta. To tam znajdują się tak charakterystyczne obiekty jak bazylika Mariacka, kościół św. Wojciecha czy Sukiennice. Otoczony jest czterema rzędami kamienic, które na tle innych tego typu budynków wyróżniają się wyjątkową atrakcyjnością położenia i kształtują wizualny obraz rynku. Jeszcze w 1882 r. dokonano ich podziału na tzw. linie. Linia A–B obejmuje budynki usytuowane pomiędzy ul. Floriańską a ul. Sławkowską i mieści w sobie 12 kamienic. Linia C–D zawiera ich tylko 9 i znajduje się między ul. św. Anny a ul. Szczepańską. Następna, złożona z 13 kamienic linia E–F zajmuje obszar między ul. Wiślną a ul. Grodzką. Ostatnia jest linia G–H, która leży pomiędzy ul. Grodzką a placem Mariackim i liczy 10 obiektów.

Drugi obszar obejmuje zabudowania wokół rynku, reprezentowane przez wyróżnione strefy. Całość analizowanego obszaru była w dwudziestoleciu międzywojennym już wyraźnie ukształtowana. To właśnie na nim znajdowało się wiele obiektów zabytkowych o wysokiej wartości kulturowej, punktów administracji samorządowej czy urzędów. Była tam też rozwinięta infrastruktura gospodarcza (tabela 1, rycina 1).

Po 1918 r. Kraków, w tym także analizowany obszar, przeszedł kolejny już w swojej historii etap rozwoju działalności gospodarczej. Wpłynęło na to powstanie niepodległego państwa polskiego. W nowej sytuacji politycznej pojawiły się możliwości i sprzyjające warunki dla realizacji przedsięwziętych planów rozwoju i kształtowania w strukturze rynku funkcji społeczno-gospodarczych i kulturowych.

Rola gospodarcza Sukiennic

Rynek Główny od wieków był miejscem pełnym wszelkiego rodzaju punktów handlowych. Przez bardzo długi czas stanowił on centrum handlu nie tylko w mieście, lecz także w całym regionie. Charakteryzował się dużą wartością ekonomiczną, stanowił miejsce pracy dla wielu lokalnych przedsiębiorców oraz stwarzał możliwość zaopatrywania się przez ludność w różnego rodzaju produkty. Najważniejszym pod względem historycznym obiektem typu gospodarczego były Sukiennice znajdujące się w samym centrum bloku śródrynkowego. Ta wielowiekowa budowla od bardzo długiego czasu była symbolem krakowskiego handlu. Po I wojnie światowej i odzyskaniu niepodległości przez Polskę potencjał tego obiektu nie był jednak w pełni wykorzystywany. Jeszcze podczas zaborów utracił on na pewien czas swój kupiecki charakter. W 1846 r. zagospodarowano go na siedzibę Krakowskiej

Zawodowej Straży Ogniowej. Część pomieszczeń przeznaczono na pokoje dla strażaków, stajnię dla wykorzystywanych przez nich koni oraz magazyny na sprzęt gaśniczy czy wozy. W drugiej połowie XIX w. w budynku Sukiennic utworzono Muzeum Narodowe, w którym prezentowano różnorakie dzieła kultury i sztuki, z czego najliczniejszą grupę eksponatów stanowiły obrazy. Miejsce to w takiej samej formie funkcjonowało również po odzyskaniu przez Polskę niepodległości.

Mimo zaprzestania prowadzenia w Sukiennicach wymiany towarowej na taką skalę jak kiedyś obiekt ten nie został całkowicie pozbawiony elementów działalności gospodarczej. Na parterze działała bowiem cukiernia należąca do Romana Hendricha i Stanisława Rehmana. Później, w drugiej dekadzie XX w., w tym samym lokalu utworzono kawiarnię. Jej właścicielem był Jan Noworolski – znany mistrz cukierniczy, właściciel cukierni w Krakowie, Stanisławowie oraz we Lwowie. Noworolski przeznaczył znaczne fundusze na remont kawiarni, która już na początku swojej działalności wyróżniała się stylem określanym jako wiedeński. Jej wystrój był elegancki i stonowany, co stanowiło jeden z elementów przekładających się na dużą popularność tego lokalu. W miejscu tym swój czas chętnie spędzali przedstawiciele artystycznej elity Krakowa.

Inne obiekty działalności usługowej

Innym cenionym miejscem spotkań krakowskich artystów była kawiarnia Esplanada, znajdująca się w nieco większej odległości od bloku śródmiejskiego, w kamienicy pod adresem Podwale 7. Na szczególną uwagę zasługuje także kawiarnia w budynku Grand Hotelu, gdzie wydzielono specjalne miejsca dla uprzywilejowanych klientów. Najliczniejszą ich grupę tworzyli nauczyciele akademicy i inni przedstawiciele świata nauki. Wszystkie kawiarnie i restauracje stanowiły stabilne źródło dochodu dla swoich właścicieli, tym bardziej gdy znajdowały się w pobliżu Rynku Głównego będącego centrum życia kulturowego i towarzyskiego w mieście. Gwarancją szczególnie wysokich zarobków były właśnie te miejsca, które uchodziły za przeznaczone dla elit. Tego typu obiekty działalności gospodarczej wymagały dogodnego usytuowania, a rynek z pewnością je zapewniał. Lokale te potrafiły sprawnie funkcjonować nawet mimo znacznej konkurencji na tym obszarze. Usługi punktów gastronomicznych czy innych obiektów o podobnym charakterze nie były jednak skierowane jedynie do członków grup społecznych powszechnie uznawanych za najwyższe. Chętnie uczęszczali do nich także krakowianie z ówczesnej klasy średniej czy klasy niższej. Najczęściej to właśnie w takich miejscach organizowano spotkania towarzyskie o różnym charakterze czy po prostu spędzano część swojego czasu na codziennych czynnościach, takich jak czytanie prasy. Uczynienie kawiarni elementem życia codziennego wielu mieszkańców znacząco wpłynęło na wysokość zysków, jakie uzyskiwali ich właściciele, co przekładało się na atrakcyjność tego typu działalności. Bardzo podobnymi obiektami typu usługowo-gastronomicznego były restauracje. Te różniły się od kawiarni głównie ofertą. W ich przypadku również wykształcił się podział na przeciętne oraz elitarne. Jednym z najsłynniejszych lokali tamtego czasu była restauracja Kosch i Wybiral, która od 1913 r. mieściła się w budynku pałacu Spiskiego. W tym samym czasie ówczesny właściciel obiektu Franciszek Macharski otworzył także w bliskim sąsiedztwie restaurację znaną jako „Hawelka”, której nazwa pochodzi od nazwiska Antoniego Hawelki, poprzednika Macharskiego. Na terenie bloku śródmiejskiego do najbardziej znanych restauracji w okresie międzywojennych zaliczał się także lokal Jana Wentzla. Ten mieścił

się w kamienicy Pod Obrazem (nr 19) i funkcjonował od czasów odbudowy po pożarze Krakowa z 1850 r. Za szczególnie luksusowe lokale gastronomiczne uchodziły te funkcjonujące przy lokalnych hotelach. Do takich można zaliczyć restaurację działającą przy wspomnianym już wcześniej Grand Hotelu usytuowanym na rogu ul. Sławkowskiej, ul. św. Tomasza oraz ul. św. Jana. W niedalekiej odległości, przy ul. Szpitalnej, znajdował się także Hotel Pollera, który również był wyposażony we własną restaurację. Nieco dalej, przy ul. Pijarskiej, funkcjonował również Hotel Francuski, który podobnie jak poprzednie, także dysponował własnym lokalem tego typu. Hotelowe restauracje oferowały szczególnie wykwintne menu oraz przyciągały eleganckim wystrojem, co czyniło je atrakcyjnymi głównie dla krakowskich elit artystycznych i naukowych.

Ważną dla miasta funkcję gospodarczą pełniły hotele będące istotnymi elementami infrastruktury turystycznej. W dwudziestoleciu międzywojennym nastąpił znaczący rozwój turystyki w Krakowie, która stała się przystępną formą zarobku dla lokalnych przedsiębiorców. Rynek Główny był jedną z najważniejszych atrakcji miasta, co stwarzało zapotrzebowanie na obiekty usługowe dla turystów. Oprócz wymienionych wcześniej hoteli, które były znane m.in. z ekskluzywnych punktów gastronomicznych, w okolicy funkcjonowało także kilka innych. Jednym z nich był Hotel Saski, który swoją działalność rozpoczął już w pierwszych latach okresu międzywojennego. Powstał z połączenia istniejącej już od początku XIX w. oberży Pod Królem Węgierskim z trzema innymi sąsiednimi kamienicami położonymi przy ul. Sławkowskiej, w bliskiej odległości od placu rynkowego. Połączone budynki wyremontowano i przystosowano do nowej roli, a koniec tych prac nastąpił już w 1921 r. Blisko centrum, przy ul. Floriańskiej, był zlokalizowany również hotel Pod Różą. Także w jego przypadku podjęto prace konserwatorskie rozpoczęte z inicjatywy ówczesnej właścicielki – Franciszki Starzewskiej. Działania remontowo-modernizacyjne, którymi były objęte lokalne hotele, dowodzą rozwoju sektora turystycznego w tym czasie. W okresie międzywojennym nieopodal Wawelu działały jeszcze trzy mniejsze hotele położone w sąsiadujących ze sobą kamienicach przy ul. św. Gertrudy: hotel Royal, hotel Union oraz hotel Metropol. Mimo niekorzystnego pod względem konkurencyjnym położenia obiekty te sprawnie funkcjonowały przez lata. W późniejszych dekadach pozostał jedynie hotel Royal, który został powiększony o sąsiednie budynki. Do hoteli funkcjonujących w dwudziestoleciu międzywojennym położonych w obrębie dawnych murów miejskich zaliczał się również hotel Wawel usytuowany przy ul. Poselskiej. Ten w pewnym stopniu odróżniał się od innych obiektów o tym samym charakterze, głównie mniejszym rozmiarem oraz niższym poziomem ornamentacji budowli. Wzrost atrakcyjności miasta wpływał na nowe zapotrzebowanie na obiekty hotelarskie, które powstawały w centralnej części miasta, w pełnej odległości od Rynku Głównego. Znaczenie historyczne i kulturowe tego obszaru czyniło je dobrym źródłem dochodu dla właścicieli, a ponadto stwarzało wiele miejsc pracy.

W okresie międzywojennym rynek krakowski był jedną z najbardziej pożądaných lokalizacji do prowadzenia działalności gospodarczej. Przedsiębiorcy, którzy planowali otwarcie własnych lokali handlowo-usługowych, wybierali to miejsce ze względu na jego centralne położenie oraz status miasta jako ważnego ośrodka kulturalnego i społecznego. Lokalizacja ta gwarantowała dostęp do szerokiej i zróżnicowanej klienteli, co stanowiło istotny czynnik wpływający na stabilność prowadzonych działalności.

Wpływ turystyki na strukturę gospodarczą Rynku Głównego

Turystyka w dwudziestolecie międzywojennym rozwijała się dynamicznie, a Kraków zyskał na znaczeniu jako cel podróży, zarówno krajowych, jak i zagranicznych. Każdy turysta przybywający do miasta niemal obligatoryjnie odwiedzał Rynek Główny, który pełnił funkcję nie tylko głównego placu miejskiego, lecz także przestrzeni handlowej. Duży napływ turystów, zwłaszcza tych o wyższym statusie majątkowym, sprzyjał rozwojowi również tych przedsiębiorstw, które świadczyły usługi gastronomiczne i hotelarskie. Goście hotelowi zatrzymujący się w okolicznych hotelach, zwłaszcza tych zlokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie rynku, zazwyczaj byli zamożni, co pozytywnie wpływało na wysokość dochodów lokalnych przedsiębiorstw. Bogatsi klienci byli bardziej skłonni do korzystania z usług lokalnych restauracji, kawiarni i sklepów, co zwiększało popyt na tego rodzaju działalność w obszarze ścisłego centrum. Turystyka związana z Krakowem miała charakter całoroczny, co zapewniało ciągłość przychodów lokalnym przedsiębiorstwom, niezależnie od sezonu. Z punktu widzenia przedsiębiorców wybór rynku krakowskiego jako lokalizacji dla działalności gospodarczej był więc decyzją strategiczną. Mimo wyższych kosztów związanych z wynajmem oraz zakupem lokali w tej prestiżowej części miasta korzyści płynące z takiej lokalizacji były znaczące. Położenie w centrum zapewniało nie tylko stały napływ klientów, lecz także możliwość budowania marki w miejscu o dużym znaczeniu, co mogło sprzyjać długofalowemu sukcesowi. Ponadto koncentracja różnych form działalności usługowej w jednym obszarze sprzyjała wzajemnej wymianie klientów, co dodatkowo wzmacniało potencjał rozwojowy przedsiębiorstw.

Punkty handlowe

W okresie międzywojennym jednym z najbardziej rozpoznawalnych i znaczących podmiotów handlowych funkcjonujących na krakowskim Rynku Głównym był sklep „Szarski i Syn”, zlokalizowany pod adresem Rynek Główny 6. Jego początki sięgają 1853 r., kiedy to został założony przez Stanisława Feintucha, który później zmienił nazwisko na Szarski, co stało się podstawą nazwy sklepu. Inspiracją do przyjęcia takiego nazwiska była nazwa budynku, w którym prowadził on działalność. Ten bowiem nazywany był Szarą Kamienicą. Przedsiębiorstwo działało przez niemal 100 lat, aż do jego zamknięcia w 1950 r., i przez ten czas odgrywało istotną rolę w handlu detalicznym w tej części Krakowa. Początkowo „Szarski i Syn” funkcjonował jako sklep kolonialny, oferujący zróżnicowany asortyment. Oferta sklepu była dostosowana do potrzeb rosnącej liczby konsumentów, co przyczyniło się do utrzymania jego popularności i umocnienia pozycji na rynku lokalnym. W miarę upływu czasu asortyment podlegał pewnym modyfikacjom, co wynikało z konieczności dostosowania się do zmieniających się preferencji klientów oraz warunków gospodarczych, jednak podstawowy model działalności handlowej pozostał niezmienny. Cechami charakterystycznymi przedsiębiorstwa były dbałość o jakość oferowanych produktów oraz wygląd i organizacja przestrzeni. Sklep wyróżniał się wysokimi standardami obsługi klienta, co stanowiło istotny element strategii handlowej właścicieli. Wystrój wnętrza był starannie zaprojektowany, a jego estetyka miała na celu podkreślenie prestiżowego charakteru.

Popularnym wówczas punktem handlowym był także sklep Stanisławy Jaworskiej, nazywany Bazarem Krajowym. Znajdował się przy ul. Sławkowskiej 1, a jego asortyment był, tak jak w przypadku wielu innych sklepów, bardziej zróżnicowany niż sprecyzowany.

Innym znaczącym podmiotem handlowym działającym na krakowskim rynku w okresie międzywojennym był sklep ze słodyczami zlokalizowany pod adresem Rynek Główny 47. Sklep ten należał do znanego przedsiębiorcy i cukiernika Adama Piaseckiego, który odegrał istotną rolę w rozwoju branży cukierniczej w Krakowie. Sklep był jednym z kilku obiektów należących do Piaseckiego i stanowił element jego dosyć rozległej działalności gospodarczej. Piasecki posiadał bowiem także własną pracownię cukierniczą oraz pierwszą w Krakowie fabrykę czekolady. Piasecki nie był jedynym przedsiębiorcą zajmującym się sprzedażą wyrobów cukierniczych oraz słodyczy na obszarze krakowskiego rynku w dwudziestoleciu międzywojennym. Istotnym punktem na mapie handlu artykułami cukierniczymi w Krakowie stał się także sklep firmowy Wedla, otworzony w 1932 r. Jego założycielem i właścicielem był Emil Wedel, a sklep mieścił się w prestiżowej lokalizacji, na rogu ul. św. Jana. Utworzenie kolejnego punktu sprzedaży wyrobów cukierniczych na tym terenie wynikało m.in. z rosnącego zapotrzebowania na te produkty wśród lokalnych konsumentów, a także było efektem rozwoju przemysłu cukierniczego w Polsce w tym okresie.

Infrastruktura handlowa w obszarze rynku odpowiadała na różnorodne potrzeby mieszkańców, w tym również na zapotrzebowanie na wyroby tytoniowe. W obszarze krakowskiego rynku funkcjonowało kilka miejsc oferujących takie produkty, jednak w większości były to sklepy o szerszym asortymencie, w których papierosy stanowiły jedynie jeden z wielu dostępnych towarów. Papierosy jako produkt konsumpcyjny były w omawianym okresie powszechnie dostępne, jednak specjalistyczne punkty zajmujące się wyłącznie sprzedażą tytoniu były rzadkością. Należy jednak zauważyć, że istniały także niewielkie, wyspecjalizowane sklepy, których oferta obejmowała wyłącznie towary tytoniowe. Takim przykładem w obszarze rynkowym był mały sklep tytoniowy zlokalizowany przy ul. Siennej. W przeciwieństwie do innych obiektów handlowych nie mieścił się on w jednej z zabudowanych kamienic, lecz funkcjonował w formie przyulicznej budki. Pomimo skromnych rozmiarów jego działalność odpowiadała na te konkretne potrzeby swojej klienteli i był istotnym elementem sieci handlowej swojego rejonu.

Do grupy sklepów o ściśle sprecyzowanym asortymencie zaliczał się także sklep Ignacego Sobolewskiego, mieszczący się przy ul. Grodzkiej 3. Jego działalność handlowa skupiała się przede wszystkim na sprzedaży różnorodnych tkanin oraz materiałów wykorzystywanych do szycia i obróbki tekstyliów. Sklep ten wyróżniał się nie tylko asortymentem, lecz także dodatkowymi usługami związanymi z krawiectwem. W bezpośrednim sąsiedztwie sklepu funkcjonowała bowiem pracownia krawiecka, która również była elementem działalności gospodarczej przedsiębiorcy. Dzięki połączeniu handlu tkaninami z usługami krawieckimi Sobolewski stworzył model działalności, który odpowiadał na potrzeby lokalnej społeczności oraz profesjonalistów z branży krawieckiej. Klienci mogli nie tylko nabyć niezbędne materiały, lecz także skorzystać z usług szycia na miejscu, co stanowiło znaczące ułatwienie dla tych, którzy poszukiwali kompleksowej obsługi w tym zakresie. W Krakowie okresu międzywojennego zapotrzebowanie na odzież i akcesoria było stosunkowo wysokie, ponieważ były to dobra podstawowe, niezbędne dla szerokiego grona konsumentów. W związku z tym sklepy odzieżowe miały zróżnicowaną klientelę obejmującą praktycznie wszystkie warstwy społeczne, co sprzyjało ich rozwojowi także w okolicach Rynku Głównego. Wśród najbardziej znaczących obiektów handlowych oferujących wówczas odzież można wymienić sklep Konrada Ściborowskiego, A. Skórczewskiego i Polakiewicza oraz placówkę działającą pod szyldem L. Manne, zlokalizowane w bezpośrednim sąsiedztwie w jednej z kamienic przy ul.

Floriańskiej. Wspomniane sklepy specjalizowały się w sprzedaży odzieży charakteryzującej się wysoką jakością wykonania oraz trwałością materiałów, co było istotnym kryterium zakupowym w tamtym okresie. Ubrania dostępne w tych placówkach cieszyły się opinią eleganckich i zgodnych z dominującymi trendami mody. Wśród mężczyzn popularne były wówczas koszule z krawatami, marynarki, a często nawet całe garnitury, które stanowiły podstawę codziennych stylizacji dla wielu z nich. Kobiety również przywiązywały dużą wagę do elegancji, a ubierały się przede wszystkim w różnorodne suknie. Przy tej samej ulicy funkcjonował także sklep Clothing House Samuel Klein, specjalizujący się w modzie męskiej. Nazwa tego przedsiębiorstwa, zapisana po angielsku, przyciągała uwagę klientów, jako że język ten był w Polsce okresu międzywojennego jeszcze stosunkowo mało znany, a więc mógł wzbudzać skojarzenia z zachodnimi trendami i nowoczesnością. W tym samym czasie przy ul. Grodzkiej działalność handlową prowadził również Antoni Jachimski. Jego sklep oferował różnorodne wyroby futrzarskie, co wskazuje na dużą popularność tego rodzaju akcesoriów odzieżowych w tamtym czasie. Zapotrzebowanie na odzież było wśród mieszkańców Krakowa na tyle wysokie, że z powodzeniem funkcjonowały także punkty oferujące jedynie konkretne rodzaje elementów ubioru. Przykładem jest sklep Roberta Mydlarskiego i Zbigniewa Brzozowskiego. Rozpoczął on działalność jeszcze w czasach zaborów. Potencjalni klienci mogli zaopatrywać się tam w różne nakrycia głowy, głównie kapelusze.

Mieszkańcy i turyści stwarzali zapotrzebowanie także na akcesoria luksusowe, takie jak biżuteria. W budynku Sukiennic mieścił się sklep jubilerski prowadzony przez Wiktora Czaplickiego. Inny jubiler funkcjonował także w kamienicy pod adresem Rynek Główny 11. Ta znana była pod nazwą Domu Weneckiego i miała charakter typowo handlowy. Z uwagi na wysokie ceny biżuterii sklepy jubilerskie adresowały swoją ofertę do stosunkowo wąskiej grupy klientów, do której zaliczały się głównie kobiety chcące urozmaicić swój wygląd oraz podkreślić swoją pozycję społeczną. Należy zauważyć, że ograniczone zapotrzebowanie na tego rodzaju towary w sposób bezpośredni przełożyło się na niską liczbę punktów jubilerskich w rejonie rynkowym. Wynikało to zarówno z ekonomicznych realiów, jak i ze specyfiki krakowskiej struktury społecznej w tamtym okresie, gdy jedynie niewielka część mieszkańców mogła sobie pozwolić na zakup dóbr tak luksusowych jak biżuteria.

W okresie międzywojennym w Krakowie występowało wysokie zainteresowanie porcelaną oraz różnorodnymi wyrobami z niej wykonanymi, co znalazło odzwierciedlenie w popularności tych produktów w codziennym życiu mieszkańców. Porcelanowe naczynia, zastawa stołowa oraz przedmioty o charakterze dekoracyjnym stanowiły częsty element wyposażenia większości ówczesnych domów i odgrywały istotną rolę zarówno użytkową, jak i dekoracyjną. Wzrost uznania dla porcelany wynikał z jej elegancji oraz walorów estetycznych, które doskonale komponowały się z ówczesną modą ceniącą wyszukane i eleganckie detale. Popyt na produkty z porcelany przełożył się na rozwój punktów handlowych wyspecjalizowanych w sprzedaży tego rodzaju asortymentu. W okolicach Rynku Głównego funkcjonował znany sklep Jakuba Grossa. Został on założony w 1935 r. i pierwotnie mieścił się pod adresem Rynek Główny 8, a później został przeniesiony do większego lokalu przy Rynku Głównym 30, co pozwoliło na rozbudowanie oferty oraz lepsze dostosowanie się do wzrastającego zapotrzebowania. Oferta sklepu składała się z wyrobów porcelanowych i szklanych produkowanych w przedsiębiorstwie Jakuba Grossa, zapisywanym jako „Jakób Gross”, które było jednym z pierwszych w Polsce zakładów tego typu. Wcześniej bowiem wyroby takie były głównie importowane zza granicy.

W międzywojennym Krakowie działalność handlowa obejmowała również sieć księgarni, które odgrywały istotną rolę w życiu kulturowym i intelektualnym mieszkańców. W pierwszych dekadach XX w. literatura pozostawała kluczowym elementem życia codziennego i pełniła zarówno funkcję edukacyjną, jak i rekreacyjną. Jedną z bardziej rozpoznawalnych placówek była księgarnia Daniela Edwarda Friedleina, znajdująca się przy Rynku Głównym 17. Miejsce to oferowało szeroki wybór książek dostosowany do zróżnicowanych potrzeb i zainteresowań lokalnej społeczności. W pobliżu funkcjonowała również Księgarnia Powszechna, zlokalizowana przy Rynku Głównym 41. Obszar rynkowy oferował także inne formy działalności handlowej związanej z kulturą i ze sztuką. Na ul. Floriańskiej 25 znajdowały się salon sprzedaży dzieł sztuki oraz galeria prowadzone przez Salomona Schmausa. Miejsce to zapewniało dostęp do asortymentu artystycznego o wartości estetycznej i kolekcjonerskiej. Przedsiębiorstwo prowadzone przez Schmausa przyczyniało się do rozwoju lokalnego rynku sztuki – oferowało szeroki wybór dzieł oraz przestrzeń do prezentacji prac artystów, co sprzyjało wzrostowi zainteresowania sztuką wśród krakowskiej społeczności.

Inną formą działalności gospodarczej sprawnie funkcjonującą w Krakowie okresu międzywojennego był handel uliczny. Choć był zbliżony do klasycznego sposobu prowadzenia sklepów, to jednak działał na nieco innych zasadach, co miało zarówno swoje zalety, jak i wady. Z ówczesnych relacji oraz archiwalnych zdjęć z lat dwudziestych i trzydziestych XX w. wynika, że taka forma kupiectwa uprawiana była w mieście na bardzo dużą skalę. Przydrożne punkty sprzedaży można było napotkać często we wszystkich częściach miasta. Co jednak oczywiste, im bliżej centrum, a więc i Rynku Głównego, tym skupisk handlowych było więcej. Działalnością tego rodzaju zajmowali się głównie ludzie mniej zamożni, często mieszkańcy okolicznych miejscowości. Liczną częścią grupy tych sprzedających byli rolnicy, którzy w ten sposób starali się zbyć swoje produkty w krótkim czasie. Jednym z najważniejszych pozytywnych aspektów takiej formy handlu był niski koszt jego prowadzenia. Nie było bowiem potrzeby, aby posiadać lub wynajmować jakiegokolwiek lokal, co wiązałoby się z kosztami. Jak można dostrzec na zdjęciach z tamtego czasu, większości wystarczył prowizoryczny stragan, wóz lub zwykły stół, co sprawiało, że albo wkład finansowy był znikomy, albo nie było go wcale. Brak konieczności ponoszenia dużych kosztów miał szczególne znaczenie na obszarze Rynku Głównego i w jego bliskiej okolicy, gdzie wynajem pomieszczeń w zabudowanych kamienicach był wyjątkowo drogi. Handel uliczny dla wielu więc stanowił jedyną możliwość sprzedaży własnych produktów w tej prestiżowej części miasta. Inną zaletą był także lepszy kontakt z potencjalnymi klientami, gdyż aby zobaczyć oferowany asortyment, nie trzeba było wchodzić do żadnego lokalu.

Analiza funkcji poszczególnych części zabudowań bloku śródrzynkowego

Poszczególne obszary rynku różniły się spełnianymi funkcjami (rycina 1, tabela 1). W linii A–B dominowały budynki pełniące funkcje handlowe, co wskazuje na wysoki stopień aktywności ekonomicznej w tej części rynku. Część kamienic była jednak własnością prywatną, co świadczy o pewnym stopniu zróżnicowania funkcjonalnego. Wyjątek stanowi kamienica „Pod Konikiem”, która pełniła funkcję kulturową – odgrywała rolę w życiu intelektualnym i artystycznym miasta. W linii C–D na 10 budynków 4 były posiadłościami prywatnymi. Pozostałe pełniły funkcje handlowo-usługowe, co wskazuje na znaczną intensyfikację działalności gospodarczej. Wyjątkową rolę odgrywał pałac „Pod

Krzysztoforów”, w którym mieściła się siedziba Dyrekcji Robót Publicznych. Obecność instytucji publicznej w tej lokalizacji stanowi przykład adaptacji obiektów historycznych do potrzeb administracyjnych. Linia E–F charakteryzowała się najmniejszym udziałem budynków handlowych. Przeważały tutaj budowle o charakterze prywatnym, co może świadczyć o bardziej rezydencjalnym charakterze tej części rynku. W porównaniu do linii A–B oraz C–D przestrzeń w tej części rynku była mniej intensywnie wykorzystywana pod względem ekonomicznym. Ostatnia linia, G–H, charakteryzowała się podobną strukturą do linii poprzedniej. Przewaga obiektów handlowych nad budowlami prywatnymi wskazuje jednak na większe zróżnicowanie funkcjonalne niż w linii E–F. Analiza funkcjonalna kamienic wokół Rynku Głównego w Krakowie wskazuje na istotne różnice w przeznaczeniu budynków w zależności od ich lokalizacji. Linie A–B oraz C–D charakteryzowały się dominacją funkcji handlowych i usługowych, co odzwierciedlało wysoki poziom aktywności gospodarczej w centralnych częściach rynku. Obecność instytucji publicznych oraz obiektów kulturowych świadczyła o postrzeganiu Rynku Głównego jako nie tylko przestrzeni handlowej, lecz także centrum administracyjno-kulturowego. W liniach E–F oraz G–H widoczny był większy udział budynków prywatnych, co może wskazywać na zróżnicowanie charakteru użytkowania przestrzeni w obrębie rynku. Taki układ przestrzenny odzwierciedlał potrzeby społeczno-gospodarcze Krakowa w okresie międzywojennym, gdy obok intensywnie rozwijającego się sektora handlowego i usługowego istniały przestrzenie o charakterze prywatnym. Zróżnicowanie funkcjonalne kamienic na Rynku Głównym stanowi potwierdzenie wielowymiarowego charakteru tej przestrzeni, która łączyła funkcje handlowe, administracyjne, kulturowe i mieszkaniowe. Zarysowana struktura użytkowania przestrzeni miejskiej w okresie międzywojennym kształtowała się w wyniku zmieniających się uwarunkowań w procesie rozwoju historycznego miasta.

Analiza funkcji spełnianych przez poszczególne kamienice otaczające blok śródmiastowy ukazuje wpływ okresu międzywojennego na strukturę gospodarczą tego obszaru w XXI w. Działalność wielu współczesnych przedsiębiorstw jest wynikiem przemian, które zachodziły tu między 1918 a 1939 r. Lata te były czasem nie tylko przekształceń, lecz także powstawania nowych lokali czy sklepów, które dzięki sprawnemu zarządzaniu zdołały przetrwać do następnego stulecia.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza wykazuje, że okres międzywojenny był kluczowym etapem w kształtowaniu się struktury gospodarczej Rynku Głównego w Krakowie. Dynamiczne przemiany, modernizacja infrastruktury oraz zmieniające się realia polityczno-społeczne przyczyniły się do utrwalenia określonych form działalności, które w pewnym stopniu przetrwały do XXI w. Szczególną rolę odegrały handel, działalność usługowa i działalność gastronomiczna, które nie tylko kształtowały przestrzeń rynku, lecz także wpływały na jego postrzeganie jako historycznego centrum miejskiej gospodarki.

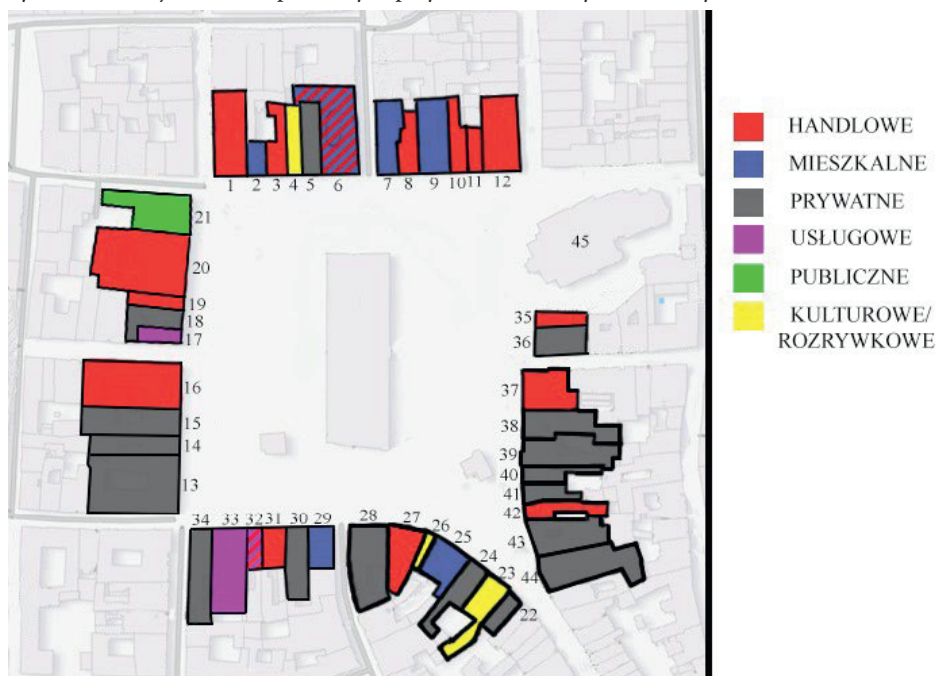
Tabela 1. Funkcje obiektów położonych przy krakowskim Rynku Głównym w okresie międzywojennym

Lp.	Nazwa	Adres	Funkcja	Działalność	Linia
1	Kamienica „Pod Jeleniem”	Rynek Główny 36	handlowa	księgarnia Stanisława Andrzeja Krzyżanowskiego	A–B
2	Kamienica Wosińska	Rynek Główny 37	mieszkalna	posiadłość rodziny Żeleńskich	
3	Kamienica Kencowska	Rynek Główny 38	handlowa	cukiernia Jana i Gustawa Mauriziów	
4	Kamienica „Pod Konikiem”	Rynek Główny 39	kulturowa	cabaret „Bury Melonik”	
5	Kamienica Januszowiczowska	Rynek Główny 40	prywatna	posiadłość prywatna	
6	Kamienica „Feniks”	Rynek Główny 41	handlowa, mieszkalna	m.in. sklep firmy E. Wedel, mieszkania	
7	Kamienica Zacherłowska	Rynek Główny 42	mieszkalna	mieszkania	
8	Kamienica „Pod Słońcem”	Rynek Główny 43	handlowa	apteka „Pod Słońcem”	
9	Kamienica Betmanowska	Rynek Główny 44	mieszkalna	mieszkania	
10	Kamienica „Pod Orłem”	Rynek Główny 45	handlowa	apteka „Pod Białym Orłem”	
11	Kamienica Czerwona	Rynek Główny 46	handlowa	sklep „Pod Palmą”, lokal gastronomiczny „Handelek”	
12	Kamienica Margrabska	Rynek Główny 47	handlowa	sklep cukierniczy Jana Piaseckiego	
13	Pałac „Pod Baranami”	Rynek Główny 27	prywatna	posiadłość rodziny Potockich	C–D
14	Kamienica „Pod Jagnięciem”	Rynek Główny 28	prywatna	posiadłość rodziny Potockich	
15	Kamienica „Pod Blachą”	Rynek Główny 29	prywatna	posiadłość prywatna	
16	Pałac Małachowskich	Rynek Główny 30	handlowa	m.in. sklep Jakuba Grossa	
17	Budynek Banku Pekao	Rynek Główny 31	usługowa	oddział Banku Pekao	
18	Kamienica „Pod Trzema Gwiazdami”	Rynek Główny 32	prywatna	posiadłość prywatna	
19	Kamienica Ciemowiczowska	Rynek Główny 33	handlowa	sklep Adama Piaseckiego	
20	Pałac Spiski	Rynek Główny 34	handlowa	restauracja Antoniego Hawełki	
21	Pałac „Pod Krzysztoforą”	Rynek Główny 35	publiczna	siedziba Dyrekcji Robót Publicznych	

22	Kamienica „Pod św. Anną”	Rynek Główny 14	prywatna	posiadłość prywatna	E–F
23	Kamienica Pinocińska	Rynek Główny 15	rozrywkowa	kasyno mieszczańskie	
24	Kamienica Morsztynowska	Rynek Główny 16	prywatna	posiadłość prywatna	
25	Kamienica Hetmańska	Rynek Główny 17	mieszkalna	mieszkania	
26	Kamienica Amodejowska	Rynek Główny 18	rozrywkowa	kasyno obywatelskie	
27	Kamienica „Pod Obrazem”	Rynek Główny 19	handlowa	restauracja „U Wentzla”	
28	Pałac Zbaraskich	Rynek Główny 20	prywatna	posiadłość rodziny Potockich	
29	Kamienica „Pod Ewangelistami”	Rynek Główny 21	mieszkalna	mieszkania	
30	Kamienica Straszewska	Rynek Główny 22	prywatna	posiadłość prywatna	
31	Kamienica Kromerowska	Rynek Główny 23	handlowa	księgarnia spółki Gebethner i Wolff	
32	Kamienica „Pod Kanarkiem”	Rynek Główny 24	usługowo-handlowa	firma blacharska W. Kosydarskiego	
33	Kamienica „Pod Krukami”	Rynek Główny 25	usługowa	lokale na wynajem	
34	Kamienica „Pod św. Janem Kapistranem”	Rynek Główny 26	prywatna	posiadłość prywatna	G–H
35	Kamienica Czyncielów	Rynek Główny 4	handlowa	magazyn Bilewskich	
36	Kamienica Bidermanowska	Rynek Główny 5	prywatna	posiadłość prywatna	
37	Szara Kamienica	Rynek Główny 6	handlowa	sklep „Szarski i Syn”	
38	Dom Włoski	Rynek Główny 7	prywatna	posiadłość prywatna	
39	Kamienica „Pod Jaszczurami”	Rynek Główny 8	prywatna	posiadłość prywatna	
40	Kamienica Bonerowska	Rynek Główny 9	prywatna	posiadłość prywatna	
41	Kamienica „Pod Żółtym Karpem”	Rynek Główny 10	prywatna	posiadłość prywatna	
42	Dom Wenecki	Rynek Główny 11	handlowa	sklepy, m.in. jubiler	
43	Kamienica Fontanowska	Rynek Główny 12	prywatna	posiadłość prywatna	
44	Kamienica „Pod Żółtą Głową”	Rynek Główny 13	prywatna	posiadłość prywatna	

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy publicznie dostępnych adresów poszczególnych budynków oraz archiwalnych fotografii.

Rycina 1. Funkcje obiektów położonych przy krakowskim Rynku Głównym

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy adresów poszczególnych budynków oraz archiwalnych fotografii.

Literatura

References

- Blaise J.Y., Dudek I. (2018; 2025, 15 lutego). Przekształcenia architektoniczne na Rynku Głównym w Krakowie. Systematyczny katalog obiektów. Pozyskano z: https://www.map.cnrs.fr/visualCatalogue/PDF_2018/pl/sekcja1_PDFprotected/book_introd_2018_pl.pdf.
- Dużyk, J. (1952). *Sukiennice*. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.
- Frančić, M. (1964). *Kalendarz dziejów Krakowa*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Jamroz, J. (1959). Restauracja gmachu Sukiennic w Krakowie. *Czasopismo Techniczne*, 4, 15–28.
- Komorowski, W., Sudacka, A. (2007). Wieża ratuszowa w wiekach XIX i XX. *Krakowska Teka Konserwatorska*, 6, 83–99.
- Komorowski, W., Sudacka, A. (2008). *Rynek Główny w Krakowie*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kortus, B. (1968). *Kraków jako ośrodek przemysłowy. Rozwój i struktura przemysłu wielkiego miasta*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Kortus, B. (1979). Rola przemysłu w strukturze funkcjonalnej i przestrzennej miasta historycznego na przykładzie Krakowa. W: R. Straszewicz (red.), *Rola przemysłu w rozwoju miast i miasto jako baza działalności przemysłowej. Materiały konferencyjne*. Łódź: Uniwersytet Łódzki.
- Kortus, B., Ziolo, Z. (1994). Rola i przemiany funkcji gospodarczych Krakowa. *Folia Geographica. Series Geographica-oeconomica*, 27/28, 209–223.
- Kucia, A. (2011). Funkcje rzemieślniczo-handlowe rynków średniowiecznego Krakowa, Kazimierza i Kleparza. *Wratislavia Antiqua*, 13, 259–267.

- Łuszczkiewicz, W. (1899). *Sukiennice krakowskie. Dzieje gmachu i jego obecnej przebudowy*. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.
- Małecki, J.M. (2007). *Historia Krakowa dla każdego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Mossakowska, W., Zeńczak, A. (1984). *Kraków na starej fotografii*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Nowolecki, A. (1878). *Wykaz ulic, placów, kościołów i domów miasta Krakowa, jego przedmieść i miasta Podgórze wraz z nazwiskami właścicieli, na podstawie ksiąg hipotecznych i urzędowych do dnia 10 maja 1878 r. doprowadzony i historycznymi objaśnieniami uzupełniony*. Kraków: L. Bajer.
- Ormicki, W. (1935). Z geografii przemysłu Krakowa. *Czasopismo Geograficzne*, 13(2–4), 337–345.
- Rożek, M. (2006). *Urbs celeberrima. Przewodnik po zabytkach Krakowa*. Kraków: WAM.
- Stachowski, A. (red.). (2000). *Encyklopedia Krakowa*. Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Warszyńska, J. (1994). Kraków jako ośrodek ruchu turystycznego. *Folia Geographica. Series Geographica-oeconomica*, 27/28, 255–278.
- Wyrozumski, J. (red.) (2007). *Kraków. Nowe studia nad rozwojem miasta*. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.

Kacper Golonka, licencjat, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej, Instytut Historii i Archiwistyki. Jego zainteresowania badawcze obejmują dzieje XIX i XX w., historię społeczną oraz historię architektury ze szczególnym uwzględnieniem urbanistyki, gospodarczych funkcji miast, rozwoju infrastruktury oraz przemian ośrodków miejskich, a także analizę przebiegu i skutków wszelkich aspektów z tym procesem związanych.

Kacper Golonka, bachelor's degree, University of the National Education Commission, Krakow, Institute of History and Archivistics. Research interests include the history of the 19th and 20th centuries, social history and architectural history with particular emphasis on urban planning, the economic functions of cities, the development of infrastructure and the transformation of urban areas, as well as the analysis of the course and consequences of all aspects related to these processes.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9327-2052>

Adres/Address

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej
Instytut Historii i Archiwistyki
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Polska
e-mail: kacperg72@onet.pl